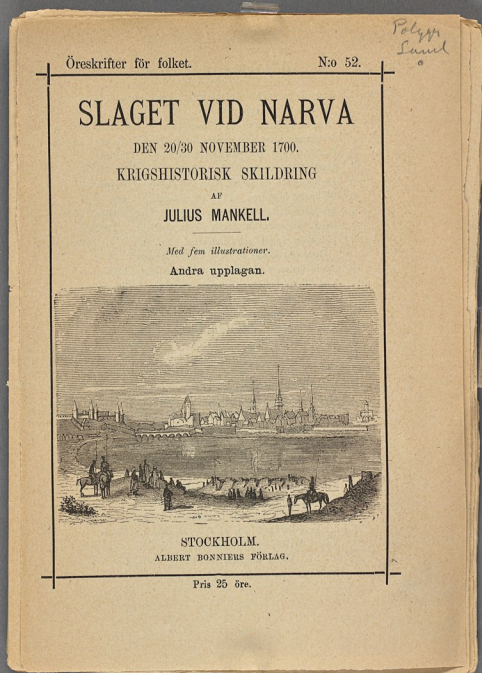

Mankell, Julius

Slaget vid Narva den 20/30 nov. 1700 :

Tryck 55 A z Öreskrifter för folket. No 52

Tillkomstår 1879

Digitaliserad år 2015

Öreskrifter för folket.

N:o 52.

Polypp
Lund

SLAGET VID NARVA

DEN 20/30 NOVEMBER 1700.

KRIGSHISTORISK SKILDNING

AF

JULIUS MANKELL.

Med fem illustrationer.

Andra upplagan.

STOCKHOLM.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 25 öre.

Öreskrifter för folket.

- N:o 1. Kung Oskar och Skogvaktaren. Pennritning af *Pehr Thomasson*. 8:de uppl. 25 öre.
- „ 2. Svenska Kröningar. Med porträtter af de flesta svenska konungar samt många andra illustrationer. 3:dje uppl. 25 öre
- „ 3. På Söder. — Onsdagsbröllopet, af *Sylvia*. 25 öre.
- „ 4. Starke Per. Bysägen från Upland af *Nepomuk*. 20 öre.
- „ 5. En Bonde och en Soldat. Tafla ur folkklivet af *Nepomuk*. 20 öre.
- „ 6. De begge Limporna. Skizz af *Nepomuk*. 10 öre.
- „ 7. Kristoffer Polhem och hans verk. En teckning för folket. 20 öre.
- „ 8. Gamla historier för folket. 1:sta samliagen. 20 öre.
- „ 9. Räddande Engel och Drottning. En Episod ur Drottning Desiderias lefnad af *Marie Sophie Schwartz*. 20 öre.
- „ 10. Gamla historier för folket. 2:dra samlingen. 20 öre.
- „ 11. Karl XII vid Pultava. Historisk teckning af *Jul. Mankell*. 25 öre.
- „ 12. Den blifvande Bispnen. En tidsbild af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 13. En fyndig Bonde af *Pehr Thomasson*. Med 4 teckn. 25 öre
- „ 14. Vara och synas. Berättelse af *Onkel Adam*. 25 öre.
- „ 15. Stora Svenska Män. 1. Karl v. Linné. 25 öre.
- „ 16. — — — 2. Birger Jarl. 25 öre.
- „ 17. — — — 3. Axel Oxenstjerna. 25 öre.
- „ 18. Laga Skifte. Bysägen från Upland af *Nepomuk*. 25 öre.
- „ 19. Sveriges och Norges förening år 1814. Historisk teckning af *S. A. Hedin*. Med 4 porträtter. 25 öre.
- „ 20. Öfvergången af Stora Bält, af *Jul. Mankell*. Med illustr. 25 öre.
- „ 21. Stora Svenska Män. 4. Esaias Tegnér. 25 öre.
- „ 22. — — — 5. Magnus Stenbock. 25 öre.
- „ 23. — — — 6. Jakob Berzelius. 25 öre.
- „ 24. Nya Riksdags-ordningen. 25 öre.
- „ 25. En gåfva af Kung Karl. Pennteckning af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 26. Mäster Blomma, af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 27. Braskans Marknadsresa, af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 28. Smärre berättelser af *Onkel Adam*. 25 öre.
- „ 29, 30, 31. Gamla Historier för folket. 3:dje, 4:de, 5:te saml. à 20 öre.

Kungl. biblioteket

0 0000 000079092

SLAGET VID NARVA

DEN 20/30 NOVEMBER 1700.

KRIGSHISTORISK SKILDNING

AF

JULIUS MANKELL.

Med fem illustrationer.

Andra upplagan.

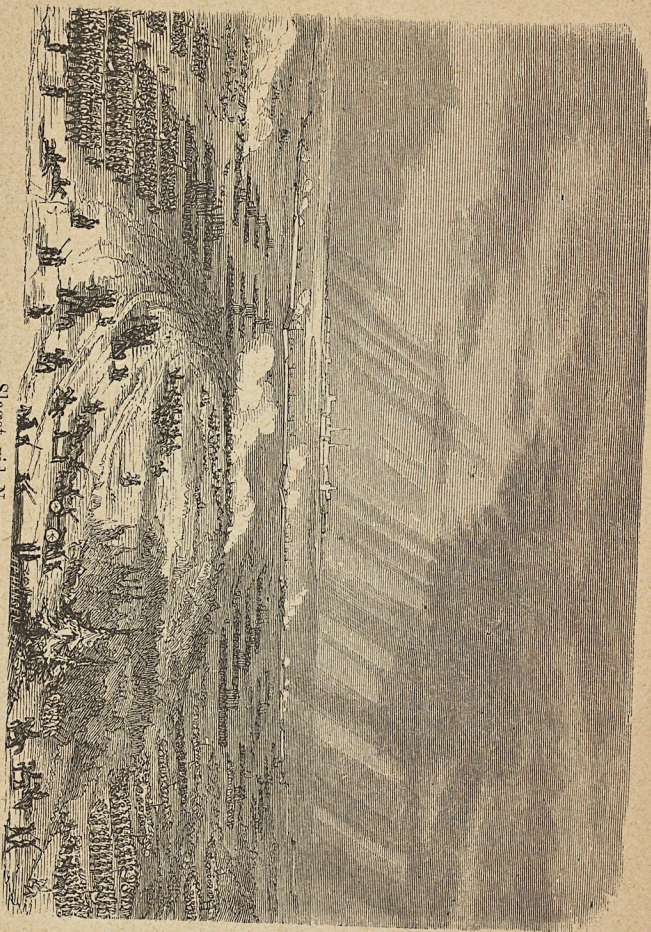
STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

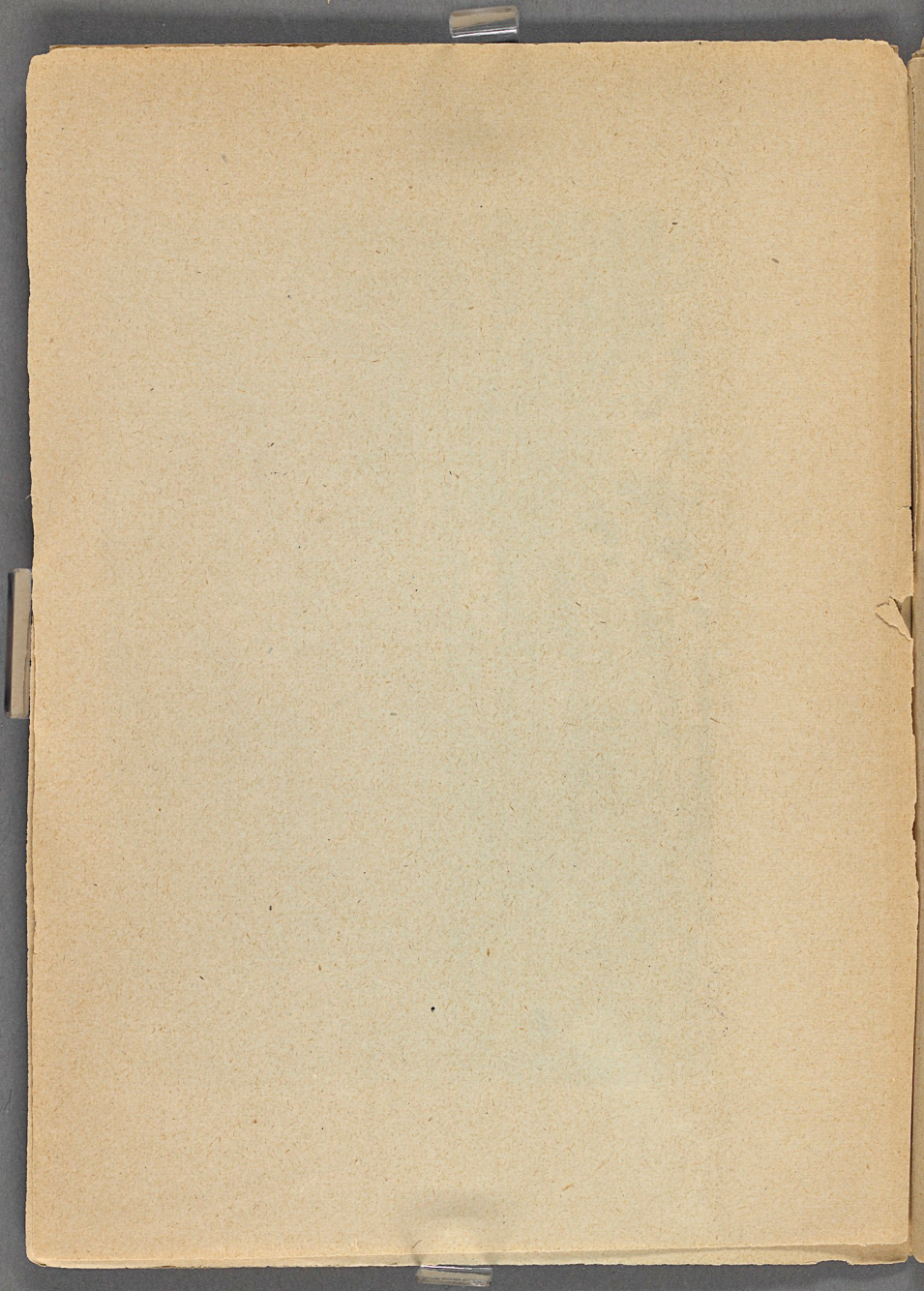

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1879.

Slaget vid Narva.

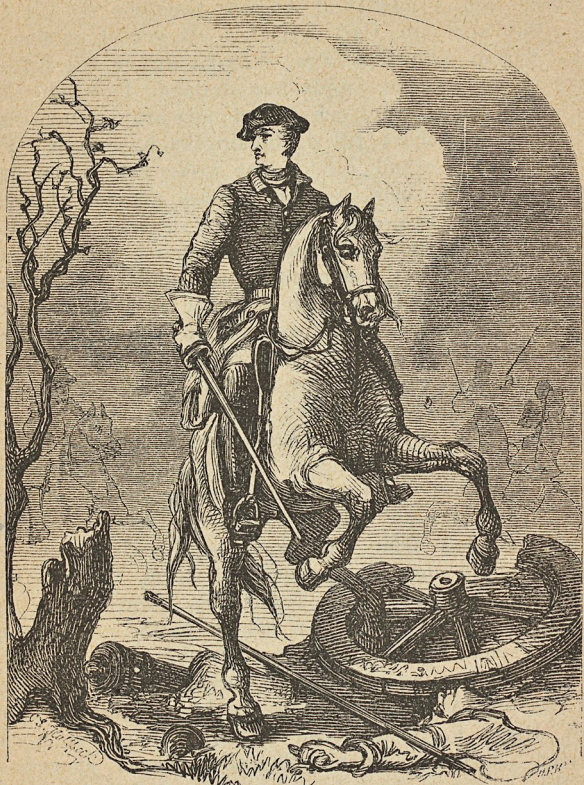
Utsigt af Narva, staden och fästningen.

Slaget vid Narva — och en mot tio — dessa båda föreställningar äro hos hvarje svensk med hvarandra upplösligt förenade och erinra honom om de tider, då det svenska hjertemodet uppenbarade sig i sin mest lysande dager. Det uppfyller honom med en rättvis stolthet

öfver hvad hans folk en gång varit, och ingifver honom en hemlig förhoppning på hvad det möjligen en gång kan blifva, om en eröfringslysten fiende skulle våga sätta sin fot på den svenska jorden. Minnet deraf är honom kärt, ja så kärt, att han knappast tillåter det grumlas af den historiska kritiken, som så gerna med sin kalla, skarpa belysning skingrar det varma poetiska rosenskimmer, som ännu omtöcknar såväl denna, som så många andra forntida händelser. Han *vill* tro att 8,000 man slogo 80,000, och han tror det, utan att fråga om det är sannt, om det är möjligt, eller huru det gick till. Imellertid är det just detta, som vi här nedan vilja undersöka. En gång måste sagan öfvergå till historia. Snart skall man likväl finna, att den nyktra granskningen ingalunda medför resultat, som i någon mån minska den svenska krigaräran.

Som läsaren känner, var det i sitt adertonde lefnadsår och tredje regeringsår, som den gudfruktige och rättrådige konung Carl XII genom falska och ärelystna grannars öfverfall rycktes ur de ungdomliga förströelsernas hvirfvel och inkastades på krigets allvarliga bana, hvilken han sedermera aldrig skulle lemna, så länge han lefde. I Mars år 1700 erhöll han den alldeles oförmådade underrättelsen, att konung August af Polen med sachsiska trupper infallit i Liffland. Deremot var den nyhet, som strax derefter inlopp, nemligen att den danske konungen Fredrik IV med sin krigshär öfversvämmat de Holstein-Gottorpska besittningarne, ingalunda oväntad. Befallningar utfärdades genast till arméns uppbrott från rotar och garnisonsorter, och till flottans utrustande. Betecknande för Carl XII:s ridderliga tänkesätt är, att han, ehuru djupt förbittrad öfver konung Augusts trolösa fredsbrott, med sin hufvudmakt likväl först skyndade att bistå sin svåger, hertigen af Holstein-Gottorp, med hvil-

ken han förut ingått ett försvarsförbund, men till Liff-land blott sände de finska trupperna. Sedan svenska och

Carl XII vid Narva.

nordtyska trupper inryckt i Holstein, den förenade svenska, engelska och holländska flottan inspärtrat Köpenhamn,

Frederik IV!
(Christi dag
1699)

och Carl XII med armén i Skåne landstigit på Seland, måste Christian V afstå från sina planer mot Holstein-Gottorp och i medlet af Augusti beqväma sig till fred.

Det stod nu Carl XII fritt att genast på den talrika flottan öfverföra den skånska armén till Liffland. Icke desto mindre dröjde han dermed af okända skäl i halfannan månads tid och lät nämnda armé genom Skåne långsamt marschera till de blekingska hamnarna. Först i slutet af September hade han inskeppat en del deraf, omkring 6,000 man, på en mindre eskader af flottan. Genom detta dröjsmål utsatte han sig icke allenast vid öfverfarten för höststormarnes våldsamhet, utan nödgades äfven företaga ett mödosamt fälttåg under en ohelsosam årstid, då alla andra arméer brukade gå i vinterqvarter. Några dagar före afseglingen inlopp derjemte underrättelse att äfven czar Peter, oaktadt nyligen afgifna försäkringar om vänskap, brutit freden och med en stor armé börjat belägra Narva. Med skäl blef Carl XII häröfver lika mycket vredgad, som förvånad. Afresan påskyndades. Men först de sista dagarne af September och i början af Oktober kunde transportflottan efterhand afgå från svenska kusten. Den 1 Oktober afseglade konungen sjelf från Carlshamn och landsteg den 6 i Pernau. En den 3 uppkommen storm, som skingrade fartygen, fördröjde deras framkomst, förorsakade en allmän sjösjuka och dödade en mängd hästar. Urskeppningen i Pernau varade långt in i Oktober.

Sodan konungen landstigit, erhöll han underrättelse, att konung August med sachsiska hären visserligen upphäft Rigas belägring, men i stället inneslutit Kockenhusen. Å andra sidan belägrades Narva af ryssarne, hvilka dessutom härjade östra delén af Estland. Den svenska hären i Liffland stod, under befäl af generalen af kavalleriet O. W. Wellingk, ungefär 9,000 man stark

vid Rujen, 8 svenska mil sydost om Pernau. Dit afreste konungen åtföljd af Rhensköld den 12 Oktober och fick vid framkomsten veta, att Kockenhusen den 7 Oktober dagtingat samt att sachsarne sedermera intagit vinter-
qvarter söder om Düna.

Nu måste alla krafter riktas till Narvas undsättning. Wellingk erhöll befallning att med sina trupper ofödröjligen öfver Fellin och Weissenstein gå rakt norrut till Wesenberg, som utsattes till samlingsplats för hela armén och der ett magasin skulle upprättas. Den 14 återkom konungen till Pernau. Först den 16 kunde fotgardet börja marschen öfver Reval till Wesenberg; konungen afreste sjelf några dagar sednare samt anlände den 26 Oktober till Reval; efter honom följde samma väg de öfriga landstigna trupperna, så fort de hunno komma i ordning.

Den 27 inträffade Wellingk i Wesenberg. Den 28 utsände han tvenne partier, hvardera på 300 ryttare, under majorerna Patkull och Tisenhusen, att rekognoscera på vägarna till Narva. Dessa sammanstötte den 30 och lyckades i byarne Warjel och Hakull (4 svenska mil öster om Wesenberg) öfverraska 1,000 kossacker, som derstädes voro inqvarterade; blott en ringa del undkommo, men återstoden försvarade sig tappert i husen, hvilka derföre påtändes, då många inbrändes hellre än att gifva sig. Men under det svenskarne härmed voro sysselsatte, anlände en förstärkning af 21 sqvadroner från ryska kavalleriets hufvudstyrka, som under general Scheremetieffs befäl låg i Pyhäjoggi; nu kom ordningen till svenskarne att försvara sig; blott med möda lyckades de tillkämpa sig återtåget öfver passet vid Purtz, der fienden försökte afskära dem; men major Patkull och kaptenlöjtnanten Adrekas jemte 20 man blefvo fångne, hvarförutom 40 dödades och 70 sårades.

Den 31 Oktober anlände fotgardet till Wesenberg, och den 6 November kom konungen sjelf dit. Svenskarnes marscher under de föregående veckorna hade varit mycket svåra. Vägarne voro af höstvätan förstörda, och kölden var ofta stark. Det kringliggande landet hade genom de föregående årens hungersnöd blifvit utfattigt. Men några magasinier voro ej påtänkta, så att lifsmedel och foder ofta saknades. Många måste lemnas efter af trötthet eller sjukdom. Sinnesstämningen inom armén var äfven ganska dyster, och olycksdigra spådomar saknades icke; ty förtroendet till den unge konungens härföraretalang var ej särdeles stort; och ryssarnes ofantliga öfverlägsenhet ingaf fruktan och bäfvan. Blott Carl XII sjelf höll modet uppe och förtröstade på sin rättvisa sak. Äfven den uppskrämde befolkningen i dessa aflägsna landsändar, som med skäl fruktat ryssarnes grymma framfart, höjde hufvudet samt sågo i honom en räddande engel.

2.

Czar Peter befann sig vid denna tid i sitt tjugu-åttonde lefnadsår. De elfva år, han dittills innehåft regeringen, hade han förnämligast tillbragt med genomförandet af de vidt omfattande reformer, som skulle höja moskoviterna ur deras råhetstillstånd, med qväfvandet af upprorsförsök, föranledda till större delen af nämnde reformer, med krig mot turkarne (sedan 1695), hvilka han frånryckt Asow, och med en längre utländsk resa (1697—98), under hvilken han tagit kändedom om det civiliserade Europas samhällsinrättningar samt i hemlig-

het ingått förbund med konung August af Polen om ett gemensamt anfall på Sverige, hvilket äfven snart der- efter konungen Fredrik IV af Danmark biträdde.

Särdeles uppmärksamhet hade han egnat åt utbildningen af Rysslands stridskrafter till lands och sjös. Vid hans tillträde till regeringen utgjordes kärnan af ryska härens fotfolk af omkring 40,000 tygellösa strelitser, hvilka, liksom de turkiske janitscharerna, efter hand tillegnat sig makten att till- och afsätta regenter samt alltid stått i spetsen för de mot Peter riktade upprorsförsöken. För att motväga och slutligen kufva dem, hade czar Peter emellertid uppsatt åtskilliga utländska regementen, förnämligast tyskar och reformerta fransmän, som utvandrat i följd af religionsförföljelse, samt äfven utbildat några inhemska gardesregementen. Genom det sista upproret, som utbröt 1698 under czarens utländska resa och lyckligt kufvades, erhöi han ändtligen tillfälle att alldeles tillintetgöra och upplösa de hittills så märkliga strelitzerna, af hvilka blott några få regementen bibehöllos. Men nu gällde det att fylla deras plats; och som czaren ej ville göra sig alldeles beroende af utländska trupper, beslöt han uppsätta nya, fastän efter europeisk metod utbildade, inhemska regementen, hvilket också skedde 1699. Hela den reguliera krigsmakten uppbringades sålunda till 27 infanteri- och 2 dragonregementen, hvilka tillsammans räknade något öfver 30,000 man och hvaraf, hälften voro utlänningar och hälften ryssar*). Hvad kavalleriet beträffar, så var detsamma ännu till större delen irreguliert, fastän indeladt på europeiskt vis. Artilleriet och ingenjörtruppen bestod af utlänningar.

Sedan czaren sålunda uppställt en styrka, som han trodde kunna mäta sig med de tappra och krigsvanda

*) Se Binder, Peter der Grosse und seine Zeit, s. 85.

svenskarne, och sedan han den 13 Juli 1700 slutit fred med turkarne, beslöt han understödja konung August och försöka fränrycka Sverige de landskap, som voro nödvändiga för erhållande af de hamnar vid Östersjön, i hvilka den blifvande flottan skulle byggas. I främsta rummet skulle det gälla den gamla ryska fästningen Narva, som De la Gardie år 1581 eröfrat. Den 22 Augusti började de ryska trupperna afmarschera från Moskau. Den 30 Augusti ankom ezaren till Nowgorod, hvarifrån den 1 September den der församlade afdelningen, 5,500 fotgängare (6 regementen) och 2,500 ryttare (Nowgorods adelsuppbåd), afmarscherade under furst Trubetzkoy's befäl. Den 12 September anlände den sistnämde oförmodadt utanför Ivangorod; och följande dagen gick han nedanför Narva, på en vid byn Webskylä slagen flottbro, öfver floden samt intog omkring 2,500 alnar vester om staden och på östra delen af Hermansberg ett fyrkantigt, befästadt läger. I Narva befället af öfverste H. R. Horn, som derstädes i garnison blott hade 900 man af sitt eget regemente, 150 ryttare samt 400 beväpnade borgare och 400 bönder, som inflyktat. Fästningsverken hade nyligen blifvit betydligt utvidgade och förbättrade. Lyckligt var emellertid, att ryssarne ej genast försökte någon storm, hvilken måhända lyckats, då intet var förberedt till försvar. Nu erhöll Horn tid att åtminstone vidtaga de nödvändigaste anordningarne dertill.

Den 22 September anlände polske generallöjtnanten Allard, som af konung August, jemte åtskilliga artilleri- och ingenjörofficerare, från Riga blifvit afsänd att leda belägringsarbetena, och från hvars ännu i riksarkivet befintliga dagbok man har de noggrannaste upplysningarne om händelserna på ryska sidan. Den 24 September kom ezaren sjelf — då innehafvande kaptens grad

vid Preobraschenska lifgardet — med den första från Moskau afgångna afdelningen under generalmajor Buturlin, 7,400 man (6 regementen), hvilka slogo läger mellan Trubetzkoy's läger och Camperholmen (nordvest om staden), på hvilken czaren tog sitt höggvarter. I czarens sällskap följde äfven hertig Carolus Eugenius de Croix, en flamländare, som 1676 varit i dansk tjenst, derefter 1680 gått i kejsrerlig tjenst, och nu slutligen i Nowgorod erbjudit sin tjenst åt czaren, som äfven utnämnde honom till fältmarskalk.

Som czaren ej var nöjd med sina truppers disciplin, lät han midt i lägret oförtöfvadt uppsätta en hög galge samt äfven dagligen utdela knut i stor mängd. De ny-upsatta ryska regementena voro i början så rädda, att vid hvarje kanonskott såväl officerare som soldater föllo på knä och gjorde korstecknet. Den 29 September afstack czaren sjelf den så kallade circumvallationslinien, hvilken skulle hindra anfall utifrån och undsättningsförsök; den sträckte sig å ömse sidor om Trubetzkoy's läger i en lindrigt mot vester böjd båge mellan Camperholm och byn Joala, vid hvilka ställen den anslöt till floden, samt hade en längd af nära på två tredjedels svensk mil; den bestod af en 9 fot hög vall, med spanska ryttare och stormpålar på krönet, och af en framför liggande 9 fot bred och 6 fot djup graf, samt var försedd med talrika, framskjutande bastioner, i hvilka artilleriet skulle inställas. Den 30 flyttades flottbron från Webskylä till Camperholm.

Natten till den 2 Oktober öppnades löpgrafvarna. Som svenskarne i anseende till garnisonens fåtalighet ej förmådde försvara den så kallade betäckta vägen utanför grafvens ytterkant, kunde hufvudanfallet, från vestra sidan, börjas strax utanför fältvallens fot; skenanfallet, söderifrån, måste dock verkställas på större afstånd; ett tredje anfall gjordes österifrån, mot det gamla slottet Ivangorod

på andra sidan floden. Slotten Jana och Coporie, som svenskarna frivilligt utrymt, besattes af ryssarna.

Den 2 Oktober anlände ryska härens tredje afdelning, 6,500 man fotfolk (6 regementen) under generalen af infanteriet Weide, samt den 14 Oktober den fjärde afdelningen, nemligen 5,000 man rytteri, utgörande Moskaus och Smolensks adelsuppbåd under befäl af generalfältmarskalken och öfverbefälhafvaren Golowin, jemte 8,000 man fotfolk (8 regementen) under befäl af generalen af infanteriet A. Golowin. Dessutom ankommo på obestämd tid ytterligare fem infanteriregementen, som torde kunna beräknas till 5,000 man. Golowins fotfolk förlades mellan Buturlins och Trubetzkoy's; kavalleriet slutligen under general Scheremetieff's befäl på yttersta venstra flygeln vid Joala. Nowgorods adelsuppbåd inneslöt Ivangorod på östra sidan. Den 16 Oktober skedde någon omflyttning med regementena. Men sammanräknar man dem, sådana de finnas upptagna och namngifna i läger på Adlerfelts plan, så uppgå de tillsammans till 27 infanteri- och 2 dragonregementen, således till just samma antal, som nyss blifvit angifvet såsom utgörande czarens hela reguliera styrka. Ryska armén räknade följaktligen omkring 31,000 man infanteri, 2,000 dragoner och 7,500 ryttare, eller tillsammans öfver 40,000 man.

Den 19 påbörjades den så kallade contravallationslinien, som skulle hindra utfall från staden och hvilken gick parallelt med circumvallationslinien, med undantag af den nordliga delen, som något skiljde sig från den sednare.

Imellertid fortgingo belägringsarbetena, och löpgrafvarne närmade sig för hvarje natt staden; i dem uppfördes batterier för kanoner och mörsare, hvilka efterhand ankommo från Pleskow sjöledes öfver Peipus; men lavetter och hjul voro ofta så ruttna, att de gingo sönder

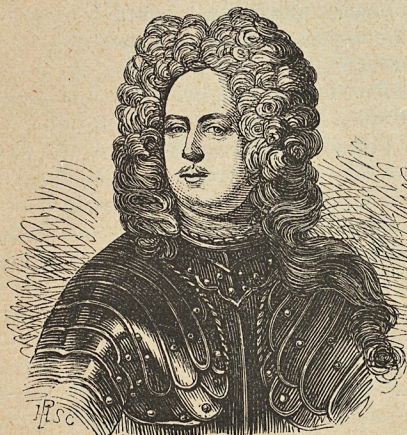
vid framforslingen. Tillsammans anlände under hela belägringen 140 metallkanoner, hvaraf 76 användes på circumvallationslinien och 64 inställdes i belägringsbatterierna, jemte 28 mörsare och 4 haubitzer. Så fort tillräckligt med ammunition framkommit, börjades beskjutningen och bombarderingen den 20 Oktober från 7 olika ställen. Men den hade föga framgång, fastän tillsammans 3,000 bomber lära blifvit inkastade; ty öfverste Horn hade fått tid att anordna goda försvars- och eldsläckningsanstalter; blott 40 personer lära blifvit dödade. Som ryssarne genom en öfverlöpare erhållit kännedom, att borgerskapet blott af tvång deltog i försvarét, inskötos en mängd pilar med vidfästade bref, deri åt borgarne utlofvades alla möjliga fördelar, om de ville medverka till föstningens öfvergång. Czaren ingrep öfverallt personligen och deltog verksamt i alla arbeten. Deremot visades för hertigen af Croix den största missaktning och han tillfrågades aldrig om något. I allmänhet ådagalade ryssarne mycken misstänksamhet mot alla i lägret närvarande utlänningar.

I slutet af Oktober inlopp den oväntade underrättelsen, att Carl XII med en armé landstigit i Liffland. Med anledning häraf utsändes Scheremetieff med sitt kavalleri till Pyhäjoggi; om hans fäktning med Wellingks förtrupper den 30 Oktober vid Purtz hafva vi redan talat.

Den 6 November hölls krigsråd, i hvilket föreslogs, att bresch skulle skjutas; men då yppades att så litet ammunition återstod, att detta var omöjligt, hvarföre man äfven under den återstående belägringen måste inskränka sig till förbrukning af ett dagligt minimum, på det elden ej aldeles skulle upphöra. Deremot beslöts att tvenne regementen strelitzer genom storm skulle fastsätta sig i grafven utanför Ivangorods höga murar, hvilket äfven natten till den 7 November verkställdes; men

den 8 blefvo de af svenskarne åter bortdrifne. Ett nytt försök, som skedde den 13 November, hade samma utgång, i det svenskarne den 14 gjorde ett utfall och förstörde en del af belägringsarbetena. Den 13 rymde en rysk kapten, Gummert, öfver till fästningen samt underrättade svenskarne om ryssarnes ammunitionsbrist och nödställda belägenhet i allmänhet, då stark sjuklighet och dödlighet i följd af det kalla, fuktiga och regniga höstvädret yppat sig. Ehuru härigenom de belägrades mod lifvades, lär Gummert dock blifvit ansedd såsom spion och fångslad.

3.

General Rhensköld.

Om allt hvad i föregående stycke blifvit anfördt rörande ryssarne, hade man i det svenska högkvarteret vid Wesenberg föga eller ingen kännedom. Der trodde man, att ryska armén var 60,000, 80,000, ja 100,000 man stark, samt att Narva hvarje ögonblick kunde falla. Undsättningen blef således för hvarje dag allt mera trån-

gande. Men å andra sidan anlände de från Sverige öfverskeppade trupperna blott långsamt, plockvis, och i utmattadt tillstånd. Carl XII blef med hvarje dag oroligare, och detta så mycket mera, som de ringa förråder, Wellingk från det förstörda landet lyckats samla i Wesenberg, dagligen minskades och snart voro alldeles förtärda, då intet vidare fanns att lefva af.

Äntligen utsatte konungen den 13 November till uppbrottsdag. Många, och särdeles det från Stockholm öfver Reval anlända, franska sändebudet Guiscard, försökte förmå honom invänta några ännu återstående trupper, och särdeles det präktiga lifregementet till häst, bestående af 1,500 utvalda ryttare. Men förgäfvos. Konungens beslut stod ej att ändra. Och på föreställningen om ryssarnes ofantliga öfvermakt, svarade han: "Och om de än vore en gång till så många, så skall jag dock gå löst på dem; ty jag vet, att jag har Gud med mig och en rättfärdig sak." I Wesenberg kvarlemnades alla svage, sjuke och oberidne, jemte 5,000 man af Wellingskis lifländska trupper, hvilka sedermera öfver Dorpt skulle afgå till Pleskowska gränsen för att betäcka densamma och observera sachsarnes vinterqvarter. Lifregementet till häst inträffade i Wesenberg först 10 dagar efter konungens uppbrott.

Sjeif medtog konungen af *fotfolk*: Lifgardet, 1,500 man under generalmajor K. Posse, Vestmanlands regemente, 800 man under major Feilitz, Dalregementet, 500 man under öfverste Stenbock, halfva Nerikes och Vermlands regemente, 600 man under öfverste H. Roos, halfva Helsinges regemente, 450 man under öfverste Knorring, Viborgs regemente, 750 man under öfverste Mellin, samt Finlands vestra tremännings regemente, 500 man under öfverste M. G. Tisenhusen. Af *kavalleri* medtogos: Lifdrabanterna, 130 man under generalmajor A. B. Horn,

Åbo läns ryttare, 500 man under öfverste B. Rehbinder, Nylands, 600 under generalmajor J. Ribbing, Viborgs, 500 under öfverste H. H. Rehbinder, Finlands tremänningsryttare, 300 under öfverste C. M. Rehbinder, Estniska adelsfanan, 200 under generallöjtnanten B. Wachtmeister, och Estlands ryttare, 250 under öfverste H. H. Tisenhusen, samt af *dragoner*: Lifdragonerna, 500 man under generallöjtnanten C. G. Rehnsköld, och 150 af Grotenfels' finska dragoner. Af *artilleri* funnos 37 lätta regementsstycken under befäl af generalfälttygmästaren Sjöblad, med 200 mans betjening. Af generaler medföljde utom de ofvan uppräknade, blott generalmajor Maydel, chef för Tavastehus regemente.

Alla dessa trupper räknade tillsammans således blott 8,430 man, hvaraf 5,110 man infanteri, 2,480 man kavalleri, 650 dragoner och 200 artillerister. Hvarje man fick blott medtaga så mycket lifsmedel, han kunde bära med sig eller på hästen; utom tältvagnarne kvarlemnades den öfriga trossen till största delen i Wesenberg. Uppbrottet skedde, såsom bestämdt var, den 13 November, som inföll på en tisdag. Den dagen marscherades 2 svenska mil till Maholm under ett så förfärligt oväder, att armén den 14 derstädes måste slå läger och rasta för att hvila sig och torka kläderna. Öfverallt syntes ohyggliga spår efter ryssarnes vilda och grymma framfart, afbrända boningar och döda kroppar, som lågo obegrafna på vägarne och fälten, hvilket uppväckte allmän förbittring. Den 15 fortsattes marschen i dagningen på två kolonner — sålunda ordnade att dragonerna tågade i spetsen och sedermera ömsevis en bataljon och en squadron — 2 svenska mil till Hakhoff nära havvet, dit framkomsten skedde först efter midnatt; trupperna hade imellertid knappast intagit den kalla biyuaken, emedan lägertrossen ännu ej hunnit fram, förrän larm gjordes och armén måste rycka

ut i slagordning, då hela oväsendet befanns hafva uppkommit genom en ammunitionsvagn, som genom oförsigtighet sprungit i luften; återstoden af natten upplystes af det hemska skenet från de byar ryssarne antändt. Den 16 rastades, hvarjemte en öfverste Rehbinder utsändes med 600 ryttare och 300 fotgängare att rekognoscera trakten söder om stora landsvägen.

Den 17 anträdde marschen åter i dagningen mot det 2 mil från Hakhoff belägna passet Pyhäjoggi. Generalmajor Maydel, som hade dagen, framsändes med 400 ryttare, dels såsom avantgarde, dels såsom betäckning för kvartermästarna, hvilka skulle utstaka nattlägret. Vid middagstiden stötte han ett stycke framför Pyhäjoggi på 800 ryska ryttare, hvilka utgjort Scheremetieffs avantgarde och skulle betäcka hans utsända furagörer. Maydel dref dem något tillbaka och skickade bud till konungen, som genast skyndade till stället jemte en mängd officerare samt ytterligare undanjugade fienden ett stycke, hvarpå han eftersände 8 lätta stycken. Det starka passet vid Pyhäjoggi utgjordes af en djup dalgång med branta sluttningar, mellan hvilka en å framflöt, som var omgifven af träskastränder och öfver hvilken blott en enda bro förde; på andra sidan stod Scheremetieff uppställd med sin hufvudstyrka. Så snart kanonerna framkommit bakom rytteriet, lät konungen detsamma oförmodadt blotta artilleriet, som öppnade elden, hvilket hade den verkan, att icke allenast de på hitsidan ännu befintliga 800 ryttarne hufvudstupa rände öfver till andra sidan, lemnande höbundtarne efter sig, utan att äfven den fiendtliga hufvudstyrkan under ett förskräckligt skri skyndade bort utan att gifva sig tid med brons upprifvande. Detta var ett godt omen för framtiden och ökade något modet hos de nedslagna trupperna. Armén lägrade sig på hitsidan passet, men konungen lät en gardesbataljon gå öfver för

att skydda bron. Samma afton inkom öfverste Rehbinder, som varit mera åt höger, åt Jeve, med åtskilliga fångar.

Den 18, som var en söndag, hölls först predikan. Derefter genomgick hela hären med största svårighet passet vid Pyhäjoggi och marscherade sedermera, formerad i slagordning på samma sätt som den 15, två svenska mil till det äfven ganska starka passet vid Silamäggi. Då fienden, som ej syntes till under hela dagen, ej heller derstädes gjorde motstånd, öfverskred armén passet och intog nattläger på andra sidan. På eftermiddagen hade det börjat regna; och som tälttrossen äfven nu blifvit efter, måste trupperna bivakera på den uppblötta smutsiga marken; ett ögonvitne kallar bivuaken för "ett lortläger, hvars make jag aldrig sett; der var en stor by, och uti hela byn ej mer än tvenne rior kvarlemnade; alla måste ligga under bar himmel med smutsen upp under knäna; vi fingo äntligen en ria, efter complaisancen bland generalerna var så stor, att den ene framför den andre ej ville ha någon kommoditet". Men värst var, att de munförräder, som blifvit medtagna, började taga slut, så att både människor och kreatur måste svälta. Sinnesstämningen inom armén var ej heller särdeles glädlig; och mången knotade högt öfver konungens omensklighet och bristande förutseende.

I dagningen den 19 fortsattes tåget. Rundt omkring syntes brandröken af byar och gårdar, som ryssarne itändt. Vid middagstiden, då marschen fortgått något öfver en mil, uppnåddes Lagena vackra herregård, som äfven blifvit nedbränd. Plötsligen uppstod ett larm att ryska hären nalkades, hvarför armén uppmarscherade i slagordning för att emottaga den. Imellertid befauns snart att ett misstag egt rum; och som den korta höstdagen började gå till ända, lät konungen trupperna bivakera på stället. En qvarn var allt som återstod af byggnader. Af lifs-

medel fans hvarken vått eller torrt. Svårast ledo häraf hästarna, som af svält och marschen på de bottenlösa vägarne voro alldeles uppgifna. Som man nu blott var något öfver en svensk mil från Narva, lät Carl XII skjuta dubbel svensk lösen, till tecken att undsättning nalkades; och till hans ousägliga glädje hördes strax derefter 4 dofva skott, såsom svar att fästningen ännu höll sig. Under natten framsköts avanigardet till en half mil nära staden. Ja, man påstår till och med att en öfverste Rehbinder smugit sig in under fiendens circumvallationslinie samt uppmätt gravvens och vallens dimensioner. Inom svenska lägret förutsåg man allmänt, att det följande dagen skulle bli strid af; och, härmed voro de flesta belåtna, ty de fiendtliga förtruppernas feghet hade upplifvat modet; och hurudan utgången än blef, så skulle det dock åtminstone taga något slut på det närvarande eländet.

4.

Låt oss nu tillse, hvad som förelupit i ryska lägret. Den 12 inrapporterade Scheremetieff, att den svenske konungen befann sig i Reval, och att han sjelf med 2,600 ryttare ämnade uppbryta mot Wesenberg för att rekognoscera. Den 16 inkom ny rapport, att han dragit sig tillbaka till Pyhäjäggi, men att svenskarne ännu kvarstodo vid Wesenberg. I det längsta trodde man derföre i ryska högkvarteret, att Carl XII ej skulle våga försöket att undsätta Narva. Men då den 18 en tredje rapport anlände från Scheremetieff, att han dragit sig tillbaka till Silamäggi och att svenska hären var i antågande, fattades såväl czaren, som hans ryska omgifning, af en liflig förskräckelse. På förhand öfvertygad

om, att hans trupper skulle blifva slagne, bes zaren att genom en tidig afresa undandraga sig en möjlig fångenskap; ja han ville till och med medtaga den ryske öfverbefälhafvaren, gunstlingen Golowin. Genast tillkallade han derföre till högkvarteret på Camperholmen hertigen af Croix och Allard samt tillkännagaf för dem, att han hastigt nödgades afresa, dels för att träffa konungen af Polen i Birzen eller Poiock för att med honom aftala om undsättning, dels för att i Moskau emottaga turkiska sändebudet, och dels för att påskynda ankomsten af en förstärkning, som väntades och hvilken skulle bestå af 13,000 man infanteri under general Repnin samt 8,000 man kavalleri och kossacker. Och som han ämnade medtaga Golowin, öfverlemnade han befälet åt hertigen af Croix.

Men den senare vägrade bestämdt att åtaga sig det samma; han hade hittills ej erhållit något förtroende, utan blifvit behandlad nästan som en fånge; han hade ej funnit sådane trupper, som han väntat, ej heller hade ezaren hållit sitt löfte om förstärkning af de 30,000 polackar, han nu skulle hämta; dessutom kunde han ej språket och kände lika litet trupperna, som de kände honom, hvarjeme han saknade en god häst och annan behöflig ekipering. Sammanträdet upplöstes derefter, utan att något beslut blifvit fattadt.

Men under den följande natten förnams ett ständigt kommande och gående kring ezarens tält, hvarest rådde stor oro; alla ryssars sjelfherrskare lærer uppfört sig såsom en halft rasande menniska, och från hans omgifning hördes gråt och jammerskri, så att de i närheten befintliga utländingarne ordentligen skämdes öfver det vämjeliga uppträdet. Slutligen började ezaren skicka bud på bud efter hertigen af Croix, som hade sitt qvarter strax norr om Trubetzkoy's fyrkantiga läger. Sju bud hade redan instörtat, innan hertigen hunnit komma sig i ordning, då

czaren sjelf klockan 4 på morgonen den 19 anlände i ett upprördt tillstånd samt öfverhopade honom med smekingar och böner att han för all del skulle emottaga öfverbefälet. Ehuru hertigen i det längsta gjorde motstånd, nödgades han dock slutligen gifva efter, mot löfte att czaren ofördröjligen skulle sända honom ammunition till belägringen samt i öfrigt gifva honom en noggrann, skriftlig instruktion med egenhändig underskrift och sigill. Czaren lofvade allt, hvad som begärdes, samt afreste derpå till Pleskow.

Men när hertigen sedermera öppnade instruktionen befanns densamma icke vara underskrifven samt blott i allmänna ordalag innehålla, att hertigen erhållit öfverbefälet och att alla skulle lyda honom; att han skulle fortsätta Narvas belägring, när ammunition ankommit; att han skulle upphöra med anfallet, om svenskarne framkommo, och då sätta sig till motvärn; samt att underfältmarskalken furst Dolgorucki, som blifvit utnämnd till generalkommissarie, skulle förse armén med lifsmedel. Hertigen var sålunda öfverlistad; men nu återstod ej annat än att föra befalet, så godt sig göra lät.

På förmiddagen inkom Scheremetieff med hela sitt rytteri, i största oordning och förvirring samt under regn och snö, och berättade att svenskarne redan hunnit till St Peter (såsom Lagena äfven kallades). När mot aftonen ett litet svenskt parti på afstånd visade sig, uppstod larm. Hertigen satte sig då till häst för att göra sina anordningar samt befalde att en fältvakt af 100 ryttare skulle utrycka och patrullera. Men denna befallning åtluyddes ej, emedan hvarken Dolgorucki eller Scheremetieff kunde få tag i något folk, som under mörkret vågade sig utom den befästade linien. Härigenom förklaras möjligheten för Rehbinders att under natten rekognoscera verkens beskaffenhet.

Hertigen utgaf derpå en allmän ordre, i hvilken fältropet bestämdes till "S:t Petrus och Moskau" samt vidare befaldes: att under natten flitig patrullering mellan hvarje regemente skulle hållas och att han genast skulle under rättas om uppkommande larm; att ingen vid lifsstraff finge skjuta utan ordres; att hälften af manskapet skulle hållas i beredskap; att följande morgon ammunition skulle utdelas med 24 skott pr man; att gevären skulle läskas, artilleriet hållas i ordning, och ingen tillåtas gå utom lägret; att alla skulle gå till vapen, när larm sköts med trenne skott från hufyudbatteriet; att på morgonen mönstring och öfversigt af verkens besättande skulle ega rum; och slutligen att infanteriet ej skulle få gifva eld, förrän fienden kommit på 20 eller 30 stegs afstånd

Sedermera tillbrägetes natten under oro och fruktan för oförmodadt öfverfall. Klockan 7 på morgonen den 20 November, som inföll på en tisdag, och medan det ännu var mörkt, sågos tvenne raketer uppstiga från svensknarnes läger, hvilket strax besvarades från staden. Så fort dagen inbrutit — hvilket vid denna årstid och polhöjd sker framåt klockan half 9 förmiddagen — satte sig hertigen till häst och lät trupperna rycka ur tälten och uppställa sig, för att tillse på hvad sätt circumvallationslinien lämpligast kunde besättas. Derpå begaf han sig, jemte de öfriga generalerna, till högra flygeln och började derifrån rida utmed linien. När han kom till den höjd, på hvilken den största bastionen var belägen (ungefär midt emellan Camperholm och Trubetzkoy's läger), varseblefs på afstånd svenskarnes avantgarde, först något ryteri och sedermera äfven infanteri. Hertigen lät då med 3 skott skjuta larm, äfvensom generalerna begifva sig en hvar till sin plats, nemligen Dolgorucki, Buturlin och Golowin på högra flygeln (med 9 starka regementen), Trubetzkoy i midten (med 6 regementen), samt Weide

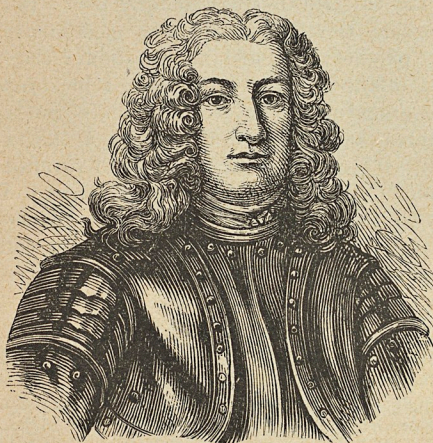
och Scheremetieff på venstra flygeln (med 14 regementen utom rytteriet). Spelet rördes öfverallt, och fanorna stukos fladdrande upp på vallen. Sjelf fortsatte hertigen ridten till venstra flygeln och anordnade, så godt han kunde, försvaret; men den för handen varande infanteristyrkan, knappast utgörande 24,000 af hunger och dålig väderlek utmattade och nedslagna soldater, befans så otillräcklig till den långa liniens besättande, att manskapet, som den tiden alltid stod 6 man högt, blott kunde ställas 2 till 3 man högt, samt att hvarken någon andra träffen eller reserv bildas; en så lång linie skulle behöft åtminstone 60 till 70,000 man för att väl besättas*).

Medan hertigen befann sig på högra flygeln, hörde han plötsligen en stark kanonad från liniens midt. Sedan han gifvit Scheremetieff och Weide de sista förhållningsorderna, skyndade han dit och fann det svenska artilleriet uppfaret på 12 till 1500 stegs afstånd och i full kanonad med det egna. Derefter kunde man med kikare se svenska hären, på betydligt afstånd uppstald i slagordning sålunda, att infanteriet var inblandadt i luckorna mellan kavalleriafdelningarne. Men längre fram, närmare klockan 1, förmärktes kavalleriet draga sig ut åt höger och venster, så att infanteriet kom i midten, hvarefter det senare till allmän förvåning drog sig tillbaka. I detsamma infördes en fången svensk dragon, som kossackerna uppsnappat i de framför liggande buskarna och hvilken förhördes samt medgaf, att svenskarne visserligen

*) Denna beräkning slår fullkomligt in med verkliga förhållandet: circumvallationslinien var 12,000 alnar eller $\frac{2}{3}$ svensk mil lång; antages en aln för hvar man, så behöfves, 6 man högt, 72,000 man. Bland ofvannämnde 24,000 man är ej kavalleriet, besättningen i löpgrafvarne, eller döde och insjuknade sedan belägringens början, inberäknade. Allard uppskattar på ett annat ställe ryssarnes hela styrka till 32,000 man.

lidit mycket af marschen på de dåliga vägarne och af det svåra vädret, äfversom att de haft stor brist på lifsmedel, så att hästarne ej på tvenne dygn fått något foder; men han uppgaf tillika, att svenska hären räknade 16 regementen fotfolk, 10 rytteri och 6 dragoner samt hade 32 stycken, hvarjemte den anfördes af konungen sjelf. På grund af denna falska uppgift, uppgjordes den beräkning att svenska armén skulle vara 24 till 25,000 man stark. Lätteligen kan man föreställa sig, hvilket intryck denna underrättelse skulle göra på de förut ej särdeles modige ryssarne. Många trodde likväl att svenskarne ej skulle våga anfälla dem inom förskansningarna.

5.

General A. B. Horn.

Så fort de nyss omnämnda rake-terna blifvit uppsläppte, hade svenska armén på morgonen aftågat från Lagen. Men som den hade en god svensk mil att marschera, skedde framkomsten till granskapet af Narva ej förrän omkring klockan 11 förmiddagen. Så fort konungen varseblef den fiendliga linien, upp-

stälde han hären på omkring 3,000 alnars afstånd från densamma, vid Poppelmanshof, i slagordning på tvenne träffen, så att infanteriet, såsom ofvan nämndes, blef inblandadt i luckorna mellan kavalleriet, då vanligtvis det förra stod i midten och det senare med hvardera hälften på flyglarne. Infanteriet hade blifvit fördeladt i 21 små bataljoner på närmare 250 man samt kavalleriet och dragonerna i 46 svaadroner på 68 man. Högra flygeln anfördes af general Wellingk (född 1649, död 1708) samt under honom första träffen af generalmajor A. B. Horn (1664—1742) och den andra af generallöjtnanten Wachtmeister (1644—1701; midten anfördes af konungen samt under honom generalmajor Posse (1650—1714) första träffen och generalmajor Maydel (1648—1710) den andra; å venstra flygeln anfördes första träffen af generallöjtnant Rhensköld (1651—1722) och den andra af generalmajor Ribbing (1640?—1700).

Så snart slagordningen blifvit formerad, lät konungen, för att utmana fienden till strid på öppna fältet, artilleriet skjuta dubbel svensk lösen, äfvensom pukor och trumpeter röras. Men då efter en stunds förlopp ingen rörelse å fiendtliga sidan förspordes, beslöt han att sjelf angripa fienden inom hans förskansningar. Så djerf och vågad denna utväg än måste synas, så var den likväl den enda, som återstod. Ty bristen på lifsmedel gjorde att såväl stillastående, som återtåg, lika säkert medfört arméns undergång. Konungen lät derföre artilleriet framgå och uppställa sig i tvenne batterier, sålunda att 16 kanoner under major Apelmans befäl afbröstades på Hermansberg för att beskjuta hufvudlägret (Trubetskoys) i midten och 21 kanoner under fälttygmästaren Sjöblads befäl uppforo omkring 1,500 alnar nordligare samt riktade sin eld mot den stora bastionen. Derpå red konungen jemte Wellingk och Rhensköld temligen nära inpå

den fientliga circumvallationslinien och undersökte dess belägenhet samt lät generalquartermästare-löjtnanten Ehrenschantz deraf göra en afteckning. Man fann terrängen å ömse sidor om Hermansberg temligen öppen, men längre mot både norr och söder skogar och busksnår utbreda sig. Under tiden utdrogs kavalleriet åt högra och venstra sidan; infanteriet slöts tillsammans och fick derefter gå något tillbaka för att aflägga kappor och renslar samt i småskogen göra faschiner att fylla grafvarne med. Detta var den tillbakagående rörelsen, hvars ändamål ryssarne ej kunde fatta.

Derefter framfördes infanteriet åter och uppställes af den från rekognosceringen återvände konungen på tvenne hufvudkolonner, å ömse sidor om Hermansberget och skiljda åt medelst ett afstånd af omkring 3,000 alnar. Till den högra, som anfördes af general Wellingk och generalmajor Posse, hörde 11 bataljoner, hvaraf 6 lemnades af Gardet, 2 af Vestmanlands och 2 af Helsinges regemente samt 1 af Tisenhusens finska tremänningar; i spetsen gingo 50 man af gardets grenadierer och omedelbart derefter följde samma regementes grenadierbataljon; de öfriga bataljonerna voro så ordnade att 4 bildade en kolonn till venster, 4 én dylik till höger, och 2 sammanbundo båda kolonnernas tète och queue. Bakom denna kolonn följde under generallöjtnant Wachtmeister högra flygelns kavalleri, till hvilket hörde 9 sqvadroner Nylands ryttere, 7 Viborgs (Karelens), 4 lifdragoner och 2 finska dragoner. Denna kolonn skulle storma omkring 1,000 alnar söder om Trubetzkoy's läger vid Rathshoff; så fort fotfolket kommit öfver grafven och vällen, skulle anstalter göras att insläppa rytteriet.

Den venstra hufvudkolonnen delades i tvenne mindre, af hvilka den högra anfördes af generalmajor Maydel och bestod af 8 bataljoner, hvaraf Vermlands regemente lem-

nade 2, Dalregementet 1, Vestmanlands 1, Viborgs 3 och finska tremänningarne 1; dessa 8 bataljoner bildade tvenne mindre kolonner på 4 hvardera, och hvilka båda föregingos af en grenadierafdelning. Bakom denna kolonn följde af venstra flygelns kavalleri, under generalmajor Ribbings befäl, 6 sqvadroner Åbo läns ryttare, 3 af Estlands ryttare och 3 af estniska adelsfanan. Den skulle öfverstiga linien strax söder om den stora bastionen. Den nordligaste kolonnen skulle anfalla samma bastion norrifrån. Den utgjordes blott af 1 bataljon af Dalregementet och 1 finska tremänningar samt anfördes af öfverste M. Stenbock (1664—1717). Bakom densamma skulle konungen, generalöjtnant Rhensköld och generalmajor A. B. Horn följa med 2 sqvadroner lifdrabanter, 4 lifdragoner, 2 finska dragoner och 2 finska tremänningar. Konungen valde sin plats vid densamma, emedan ett rykte blifvit utspridt, att czaren personligen skulle befinna sig på denna sida.

Infanteriet stod ännu 6 man högt med pikenerarne (en tredjedel af bataljonen) i midten och musketerarne på flyglarne. Under marschen till Wesenberg hade likväl åtminstone en del af gardet fått bajonettgevär, då en ny uppfinning, som i sig skulle förena pikens och muskörens fördelar. Hvar man hade 24 skott, liksom ryssarne. Fotfolkets uniform bestod af en svart trekantig filthatt, en sorts långhalsduk, mörkblå lifrock med gula uppslag, rensel och patronkök med öfver axeln gående bandtlerrem, lång gul väst och vida, gula knäbyxor af skinn samt ullstrumpor och höga skor; utom piken eller musköten, bars en duktig värja i ett vid libbältet fästadt gehäng; befälet hade hillebarder. Rytteriet, som stod på 3 leder, hade, jemte värjan, tvenne grofva pistoler vid sadelknappen, och var, med undantag af grofva kragstöfflar, uniformerad på samma sätt som fotfolket.

Sedan armén på ofvan beskrifne sätt blifvit ordnad till anfall, utgaf konungen fältropet: "Med Guds hjälp!" samt begaf sig derefter från den högra kolonnen, som han sjelf uppställt, till den venstra. Omedelbart efter framkomsten uppsändes de tvenne raketer, som skulle gifva signalen till framryckandet. Klockan var då 2 på eftermiddagen. Hittills hade dagen varit temligen klar, med skarpt blåsande vestlig vind. Men just som armén satte sig i rörelse, öfverskyggades trakten plötsligen af ett mörkt moln, hvilket utgöt sig i ett tjockt snöglopp, som alldeles dölde anmarschen för ryssarne och slog dem i ansigtet, så att de ej kunde se. När kolonnerna kommo in på fienden, upphörde det svenska artilleriet att spela, för att ej skada eget folk.

Den högra kolonnen, som tillika doldes af småskog, kom så nära, innan ryssarne blefvo den varse, att deras eld både från stycken och musköter alldeles gick de anfallande öfver hufvudet. Men på 30 stegs afstånd stannade gardesbataljonerna och gifvo, då snögloppet i det samma upphörde, sina salfvor med så god verkan, att ryssarne "föllu som gräs". Derefter skedde anloppet med värjan i handen, grenadiererna i spetsen. Sedan grafven, hvars vatten gick öfver medjan, blifvit öfverskriden, undanröjdes pallsaderna och spanska ryttarne på vallens krön, hvarefter gardesbussarne hoppade ned i lägret, genombroto den tunna linien och började ett förfärligt blodbad. Men ryssarne försvarade sig tappert och sköto ihjäl "mycket vackert folk". Sedan mera trupper kommit efter, undandrefvos Weides närmaste 2 regementen som lära bestått af nyuppsatta trupper, å omse sidor om anfallspunkten. Men derefter vände sig Wellingk och Posse åt venster, lemnande Weides regementen åt höger, samt framträngde efter hand öfver contravallationslinien och bakom Trubetzkoy's läger för att understödja den venstra

hufvudkolonnen. Sammaledes gjorde Wachtmeisters sedermera inträngande rytteri. Denna rörelse hade emellertid kunnat blifva farlig, om ryssarne haft mod att falla svenskarne i ryggen. Men dels sårades Weide genast vid stridens början, dels fann Scheremetieff för godt, att med hela det på yttersta venstra flygeln stående kavalleriet begifva sig på flykten och vid Joala holme, omkring 5 à 600 steg ofvanför vattenfallet, sätta öfver Narvafloden. Härvid drunknade likväl en stor del af hans ryttare, enligt uppgift flere tusende. Denna skamliga flykt tillskrifva ryssarne i främsta rummet slagets olyckliga utgång. Längre fram på aftonen framryckte likväl Weides folk till den punkt der svenskarnes inbrott skett.

6.

På venstra flygeln tillgick på samma sätt, som på den högra. Inom en kvarts timma hade Maydels och Stenbocks trupper kommit öfver vallen, samt genomtruttit den glesa linien. Alla täflade om att vara de främsta. Till och med kanslipresidenten Piper och andra civila personer deltog med värjan i hand i stormningen. Äfven der lära svenskarne stött på tvenne nybildade strelitzerregementen (det nowgorodska och bialogrodska), hvilka genast råkade i oordning, hvarpå de bemäktigade sig artilleriet, särdeles de 16 kanoner som stodo i stora bastionen. Liksom på högra flygeln, vände sig derpå äfven de här inbrutna trupperna till venster och jagade det ena fiendtliga regementet in på det andra. Ett förskräckligt mördande uppstod; och finnarna, som i äldre tider så

mycket lidit af ryssarnes framfart, gäfvö ingen pardon. Trängseln bland ryssarne blef ändtligen så stor, att hela skaror hoppade öfver vallen och sökte rädda sig på öppna fältet. Men konungen, som höll der med sitt ryteri, anföll dem och körde dem in i lägret igen. Ribbings ryttare synas deremot efter Maydels fotfolk kommit in i det fiendtliga lägret; sjelf blef han genast dödsskjuten jemte öfverste H. H. Rehbinder; öfverste Stenbock sårades.

Slutligen började ryssarne fly öfver flottbron vid Camperholm. Dit skyndade äfven uppför floden de, som hittills varit afskiljde i löpgrafvarne vid Narva. Fastän många sökte komma öfver floden på båtar och prämar, blef trängseln på flottbron slutligen så stor, att densamma brast, hvarvid en stor mängd drunknade. Öfverallt uppstucko ur vattnet hästar samt människohufvuden, armar och ben; och svenskarna sköto efter dem, "som efter änder". Nu var all utsigt till flykt afskuren. Och följden blef att de ännu på venstra stranden qvarblefne trupperna beredde sig till motvärn. Dessa utgjordes äfven af de bästa 6 regementena på högra flygeln, nemligen de Preobraschenska och Semenowska gardesregementena under öfverstarne Blomberg och Tschammer, samt öfverstarne Werdens, Schneuens, Pohlmans och Fliewerks tyska regementen. Med dessa trupper försökte hertigen af Croix samt generallöjtnant Allard, som nyss med sin häst plumsat i ett moras och genomblöt biifvit uppdragen, att medelst den bakom stående artilleriparkens fordon och spanska ryttare bilda en vagnborg, äfvensom att ur de trenne bastioner, närmast floden, hvilka ännu innehades, uttaga der befintliga 9 kanoner, för att sålunda i det längsta försvara sig eller också få en hederlig dagtingan. Oaktadt den allmänna förvirringen lyckades detta åtminstone delvis. Men i detsamma utbröt bland de förtviflade ryssarna det länge pärdade hatet mot utlänningarne, hvilka

de tillskrefvo allt ondt som inträffat. En mängd tyskar mördades; och för att undgå samma öde, måste hertigen af Croix, Allard, polska sändebudet generalmajor v. Langen, jemte några andra officerare, söka sin räddning genom att närmast floden skynda ur lägret och sedermera längs med linien uppsöka svenskarne, bland hvilka de slutligen påträffade den sårade öfverste Stenbock, åt hvilken de gäfv sig.

Imellertid värjde sig de kvarvarande ryssarne tapert bakom moraset, vagnarne och sina lägerhyttor, i hvilka de gjort skotthål, så att svenskarne ej vidare kommo ur fläcken. Då konungen, som fortfarande med sitt rytteri hållit utanför circumvallationslinien, hörde det härigenom uppkomna skjutandet, begaf han sig, allenast åtföljd af stallmästaren Hård, inom förskansningen och skyndade till stridsplatsen. Men som skymningen redan började falla på — klockan kunde således vara omkring 5 eftermiddagen — red han omkull i det meromnämnda moraset samt kom dervid att ligga under hästen med vattnet upp under hakan. Som Hård ej ensam mäktade draga upp honom, ropade han på tvenne finnar, som händelsevis befunno sig i grannskapet, hvilka slutligen lyckligen fingo fram honom, fastän värjan jemte ena stöfveln och strumpan fastnade i dyn. Derpå kom äfven hästen på fötter, och sedan konungen tagit värjan af en gardeskarl och dragit en af Hårds stöflar på sig, red han sålunda hela natten, våt och barbent, fastän kölden blef så stark, att många sårade, som annars kunnat komma sig före, fröso ihjäl.

Imellertid uppnåddes Carl XII snart derefter af Rhen-sköld med lifdrabanterna och lifdragonerna, med hvilka han öfverallt, der tillfälle erbjöd sig, högg in på ryssarne, hvarunder han framträngde till floden mellan bryggan och staden. Sedan mörkret inbrutit omkring klockan 6,

blef oredan bland de svenska trupperna lika stor, som bland de ryska. Afdelningarna blandades om hvarandra, och folket skingrade sig i lägret för att plundra, så att vid många bataljoner knappast 70 till 80 man voro samlade. Finnarne söpo sig fulla af ryssarnes rika brännvinsförråd och lågo kringströdda alldeles redlöse. Ryssarne sköto fortfarande oupphörligt från vagnborgen samt "underhöllo en djeflig eld utur det förgiftade nästet". Slutligen började äfven högra flygelns bataljoner, som rensat kontravallationslinien, dit framkomma, samt främst öfverstelöjtnant Palmqvists och major v. Numers gardesbataljoner. Dessa stötte i mörkret på Dalregementet och Vestmanländingarne af venstra flygeln, hvilka togo dem för fiender och mot dem öppnade en mördande eld, hvarigenom många officerere och soldater stupade. Slutligen märktes dock misstaget: "Lycka var," säger v. Numers, "att mina bussar det sjelfva märkte tillika med några af officerarne, retirerandes för den skull något litet, då jag alla fanorna hentade och omkring mig satte; men de ropade att det är vårt eget folk, som träffar emot oss, skreko lösen, med Guds hjälp; men som sådant genom deras myckna ropande ej kunde höras eller förstås, samlade jag alla trumslagarne och lät slå vår svenska marsch, då vi hvarandra i mörkret igenkände."

För att förekomma dylika uppträden, lät konungen derefter, sannolikt omkring klockan 7 på aftonen, på alla håll afblåsa striden samt utdela befallning att trupperna skulle hålla sig stilla, der de stodo. Blott Sjöblad, Maydel och Stenbock beordrades samla något folk och besätta Trubetzkoy's läger i midten, som innehöll fiendens förnämsta artilleristyrka och hvilket hittills synes blifvit alldeles orördt. Detta verkställes äfven utan motstånd, och härigenom åtskiljdes ryssarnes högra och venstra flygel fullkomligt, hvarjemte ett nattligt öfverfall från

Weides sida försvårades. De öfriga svenska trupperna voro då spridde norr om Trubetzkoy's läger på den stora träsåga och skogbevuxna ytan mellan circum- och contravallationslinierna samt till och med utanför desamma. Söder om nämnda läger fans ej mera en enda svensk. För öfrigt var ordningen allmän. Ingen visste hvar regementena voro. Kavalleriet och infanteriet var hopblandadt. Konungen kunde ej fås reda på. Under hela förnatten hördes der och hvar skott, hvilka underhöll förrirringen. Säkert är, att om Scheremetieff kvarstannat och förenat sig med Weides ännu till större delen orörliga regementen för att anfälla den upplösta svenska hären, så hade densamma lupit fara att blifva alldeles skingrad.

7.

Lyckligtvis tänkte de förskrämda ryssarne på ingenting mindre än anfall. När de inom vagnborgen ännu kvarblifna generalerna började öfverväga sin belägenhet och insågo, att i följd af den allmänna ordningen intet försvar vidare var möjligt, äfvensom att alla utvägar till återtag voro afskurne, beslöto de att underhandla om fritt aftåg. Först sändes, jemte den fångne major Patkull, ryske majoren Piehl för att höra sig före. Och då denne af de svenske officerare, han påträffade, funnit att konungen ej var ogynnsamt stämd mot en kapitulation, återvände han samt återkom längre fram med generalmajor Buturlin och öfverste Tschammer, såsom parlamentärer. Såväl angående de sedermera följande underhandlingarne, som villkoren för den slutliga uppgörelsen, äro de olika källorna särdeles afvikande. De svenska påstå att Carl XII

fordrat, det ryssarne skulle gifva sig på nåd och onåd, hvarefter alla högre officerare skulle qvarstanna såsom fångar, men de öfriga jemte manskapet få aftåga utan vapen. De ryska källorna säga deremot, att konungen visserligen i början fordrat detta, men gifvit vika, sedan Dolgurucki förklarar att ryssarne i sådant fall ytterligare skulle fortsätta motståndet; hvad beträffar det högre befälet, skulle detsamma till en början qvarstanna såsom gisslan, att deras återvändande trupper ej genom härjande och brännande vidare skulle förstöra landet, men sedermera äfven släppas.

Huru som helst, så förorsakade underhandlingarne mycket skickande fram och tillbaka, hvilket enligt en uppgift till och med räckte öfver midnatt. Och det slutliga resultatet blef, att det högre ryska generalitetet, nemligen Dolgorucki, Archelowitz, Trubetzkoy, Golowin och Buturlin, infann sig i svenska bivuaken, samt att manskapet jemte det öfriga befälet erhöill tillstånd att aftåga till Ryssland. Derefter besattes vagnborgen af tvenne gardesbataljoner, hvarefter ryssarne började arbeta på flottbrons återställande. Sedan detta var fulländadt, anträdde de klockan 4 på morgonen tåget öfver bron med gevär och 6 små fältstycken, men utan fanor och standarer.

Så snart den sårade general Weide på den venstra flygeln fått veta, att den högra erhållit tillstånd att afmarschera, sände han i daggryningen en generaladjutant jemte en trumslagare till svenska sidan med ett bref, staldt till den *svenske generalen*, som innehöll: att han, fastän han kunde försvara sig till sista blodsdroppen, likvisst skulle emottaga ett hederligt ackord, om sådant erbjödes honom. Konungen beviljade då, att hans folk skulle få afdraga utan vapen och fanor, men att en hvar skulle få medtaga så mycket lifsmedel han kunde bära på ryggen, mot vilkor att ej vidare röfva, plundra

och bränna; deremot skulle Weide sjelf jemte hans officerare qvarstanna. Så fort detta var öfverenskommet, började fram på förmiddagen den 21 tåget från ryska venstra till högra flygeln. Å en höjd innanför den stora bastionen hade konungen hopsamlat 3,000 man och satt sjelf till häst jemte sina högre officerare. Derstädes nedlade ryssarne till ett antal af 10 till 12,000 man sina vapen och defilerade sedermera, med blottade hufvuden och käppar i händerna, framför konungen och öfver flottbron, hvarest trängseln åter blef så stor, att många skuffades i floden och dränktes. Tåget med den långa, smala kolonnen skall hafva upptagit så lång tid, att det varade hela den återstående delen af dagen och långt in på natten, under hvilken sednare svenskarne således åter synas hafva bivakerat.

På torsdagsmorgonen den 22 November gjorde konungen med lifdrabanterna sitt intåg i Narva, der han blef mottagen med kanonsalut, klockringning och högljudda glädjehrop af den lyckligt räddade befolkningen, hvilken så länge sväfvat i ångest och ovisshet. Öfverste R. Horn befordrades för sitt välförhållande vid försvaret till generalmajor. Sedan konungen spisat middag, begaf han sig med Lifdrabanterna och Lifdragonerna söderut till Wask-Narva vid Peipus-sjön, för att skingra en hop ryssar, som derstädes sades hafva sammanrotat sig och föröfvat öfvervåld mot befolkningen. Men då han kommit en mil från staden, befanns ryktet härom vara ogrundadt. I stället fann han i Narvafloden 120 fartyg från Pleskow, hvilkas förare, okunnige om striden, ämnat sig till ryska lägret med 1,000 centner krut, 1,000 centner bly och 1,000 tunnor säd jemte en stor mängd kött och fläsk, hvilket allt blef ett lättvunnet byte. När konungen kommit tillbaka, lät han ändtligen hopsamla de sjuke och sårade och föra dem till Narva, der han sjelf, jemte drabanterna,

intog kvarter. Den öfriga armén förlades innanför förskansningarne i ryssarnes öfvergifna läger, der de ut-hungrade soldaterna fingo rikt byte och tillgång på allt.

Följande måndag den 26 firades högtidlig tacksägelse-gudstjenst i alla Narvas kyrkor, och då Te Deum börjades, lossades alla stycken i staden och på Ivangorod, hvarjemte regementena, som ryckt ut ur lägret, gåfvo salfvor.

Svenskarnes förlust uppgifves på följande sätt:

	Officerare		Gemene		Summa.
	Döde.	Sårade.	Döde.	Sårade.	
Lifdrabanterna	2	2	10	24	38.
Gardet	7	14	120	170	311.
Dragonerna	—	9	45	93	147.
Dalregementet	3	7	55	121	186.
Vestmanländingar	1	4	92	197	294.
Vermländingar	3	3	100	200	306.
Helsingar	2	2	24	100	128.
Finnarna	3	1	200	300	504.
Summa	21	42	646	1,205	1,914.

På denna lista äro likväl ej, såsom man finner, kavalleriet och artilleriet upptagne. I förhållande till den ursprungliga styrkan hade Vermlands regemente, som miste hälften af folket, förlorat mest, dernäst finnarne, Vestmanlands regemente o. s. v. Bland de döde voro, såsom nämnt är, generalmajor Ribbing och öfverste H. H. Rehbinder, samt löjtnanten vid Lifdrabanterna O. Wrangel (med öfverstes rang) och major Fechtenberg vid Dalregementet. Bland de sårade befunno sig öfverste M. Stenbock, som några dagar sednare utnämndes till generalmajor, öfverstelöjtnant Palmqvist vid gardet samt majorerna Rothlieb vid Lifdragonerna, Feilitz vid Vestmanlands och Wulff vid Helsingar regemente.

Ryssarnes förlust i död och sårade uppskattas af Allard till 7 à 8,000 man, hvaraf dock knappast 4,000 blefvo på valplatsen, men de öfriga drunknade dels vid Scheremetieffs flykt öfver Narvafloden, dels vid flottbrons bristande och på de öfverlastade båtar och fartyg, som då utsattes. Af materiel förlorade ryssarne 140 nya metallpjeser, hvaraf omkring en tredjedel af gröfre kaliber (från 10 till 47-pundige) och de öfriga af lättare (mest 3-pundingar), samt 28 mörsare, och 4 haubitzer, en mängd ammunition, handvapen, hästar, tält och baracker m. m.; af troféer mistes 6 par pukor, 151 fanor och 20 standarder, förutom alla som ryssarne sjelfva förstörde eller kastade i floden. Deremot uppgick den ryska fältkassan, mot förmodan, blott till 32,000 rubel, hvarföre de ryska generalerna misstänktes att hafva tillegnat sig större delen deraf. Dolgorucki lärer blifvit uppmanad, att medelst korskyssning, som hos ryssarne gäller mera än den kraftigaste ed, bekräfta sin oskuld i nämnde hänseende; och då han vägrade härtill, påstås detta hafva varit orsaken till så väl hans, som de öfriga ryska generalernas qvarhållande i fångenskap. Enligt annan uppgift skall detta hafva skett, emedan de aftågande ryska soldaterna, i strid mot kapitulationsvilkoren, tilläto sig att plundra. Imellertid begagnade sig czaren sedermera af denna omständighet, att under hela det öfriga kriget qvarhålla en mängd svenska officerare, som blifvit fångna, samt att vägra deras utlösning. När de ryska fångarne följande vår kommo till Stockholm räknade de ännu med betjening o. s. v. 132 personer.

8.

Sådant är det enkla förloppet af slaget vid Narva, framställt efter talrika ögonvittnens berättelser, hvilka upptecknats strax efter striden. Och i detta förlopp ligger intet utomordentligt eller oförklarligt. Man finner här en halfbarbarisk armé, hvars bästa beståndsdelar hittills blott kämpat mot turkar och tartarer, men som för öfrigt allenast utgöres af okrigsvanda rekryter, be-segrad af en liten, men väl öfvad och med veteraner uppblandad styrka, som anfördes af officerare, hvilka samlat krigserfarenhet dels under Carl XI:s fälttåg och dels i en mängd utländska krig mellan Europas mest civiliserade nationer. Man finner denna armé uppställd bakom en förskansning, som var tre gånger för lång för densamma, och derföre så förtunnad, att den hvar som helst af en samlad kolonn kan genombrytas. Och denna linie är derjemte så utsträckt, att den ena delen svårligen i tid kan komma den andra till bistånd, hvarföre äfven trögheten lägger hinder i vägen. Under dylika förhål-landen gör dess styrka föga till saken. Imellertid torde af det föregående framgå, att densamma på sjelfva batalj-dagen svårligen kunde uppgå till mera än fyra gånger den svenska. Man vet nu mera, att czaren vid Narva hade hela sin reguliera armé, och att densamma vid den tiden ej var större än 30,000 man. Man känner vidare genom Allards dagbok — väl att skilja från hans seder-mera i fångenskapen skrifna relation till konungen af Polen — ankomstdagen och styrkan af hvarje särskild afdelning. Men äfven om man tviflade härpå, så lemna flera äldre svenska berättelser bekräftelse på riktigheten af ofvan anförda uppgifter rörande ryssarnes verkliga styrka. Adlerfeld säger uttryckligen, att Weides afdel-

ning, som bestod af 14 regementen bland 29 på hans egen plan upptagna, vid aftåget blott räknade 10 till 12,000 man, hvilket synes riktigt, om man tillägger de döda, sårade, sjuke och under belägringen afidne. Uppgiften om 10,000 man förekommer äfven i en annan berättelse (rel. n:o 10 i riksarkivet, bref från trenne landtråd i Wesenberg till guvernören De la Gardie i Reval, några dagar efter slaget). Piper anslår i sitt bref till enkedrottningen Weides styrka ej högre än till "dubbelt så stort antal som hela vår armé", hvilket åtminstone ej kan göra mera än 16,000 man.

Men sedermera stegras uppgifterna i de yngre berättelserna. Nationalfåfängan och begäret att smickra den unge, enväldige konungen komma i verksamhet. Äfven de fångne utländingarne göra sitt till för att vinna segrarens ynnest (se von Langens och Allards andra berättelse). Till och med segervinnarne sjelfva hafva svårt att i nattens mörker så noga räkna de besegrades styrka. Sålunda ökas siffran till 60,000 och slutligen för jemnhetens skuld till 80,000, då man kan tala om *en emot tio*. Och på detta sätt uppstår slutligen den sägen, som så länge smekt svenskarnes öron och slagit så fasta rötter i folktron, att till och med tviflande historieskrifvare ej vågat rubba densamma.

Med allt detta minskas likväl ej i någon mån svenskarnes oförvanskliga ära genom segern vid Narva. Ty säkert är, att ryssarnes styrka före slaget af dem verkligt uppskattades till det högst angifna beloppet, eller åtminstone till ett liknande. Och visserligen hade öfverlägsna ryska arméer förut många gånger blifvit slagna, men aldrig hade skillnaden i stridskrafter varit så betydlig, hvartill kom att man visste, det fienden var väl förskansad. I sjelfva beslutet, att det oaktadt gå emot honom samt uppsöka honom bakom hans skyddsvärn,

ligger derföre lika mycken storhet och lika mycket sannt hjeltomod, som om ryssarne verkligen egt 80,000 man.

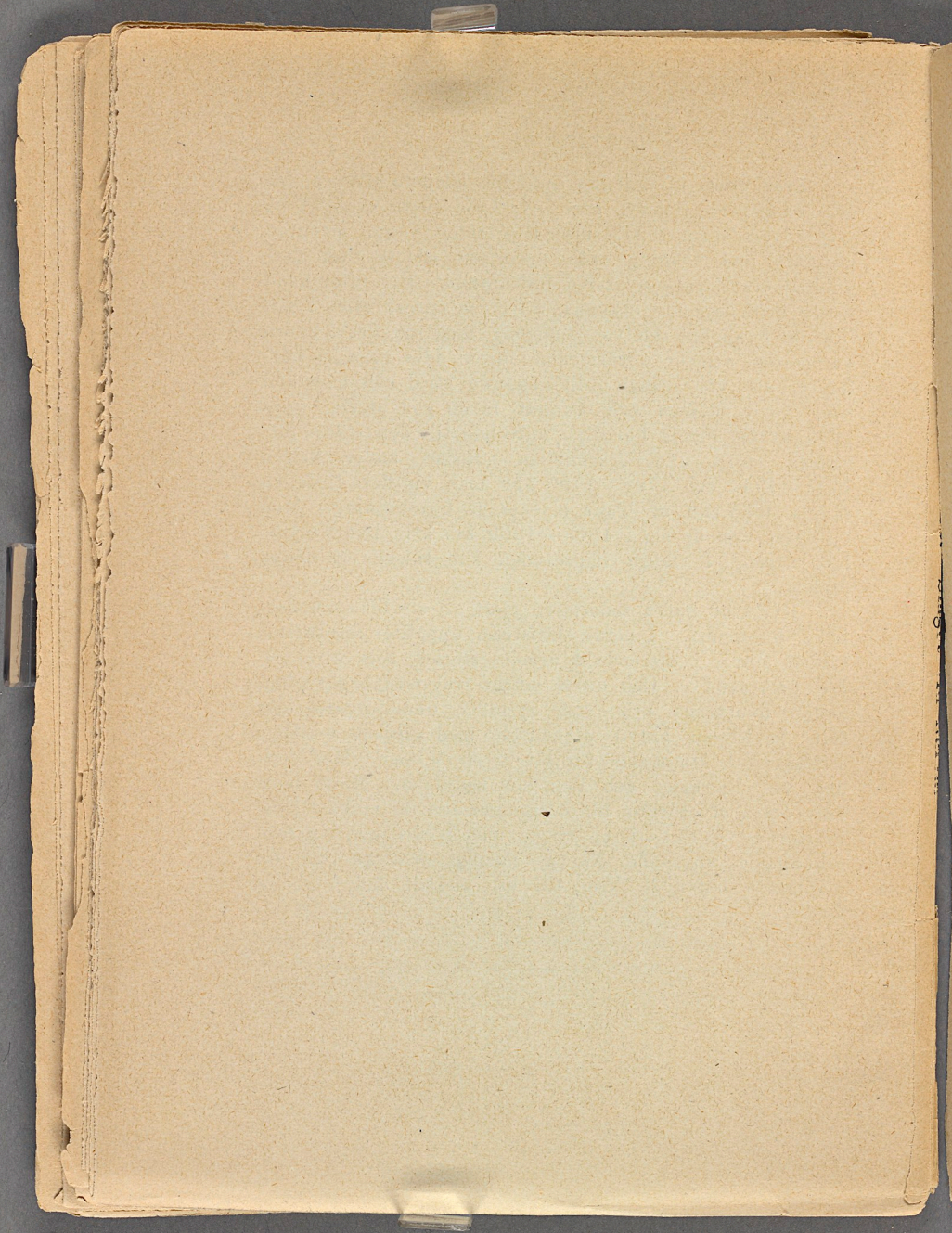
I främsta rummet tillkommer berömmet härför onekligen den unge konungen. Ty det var dock han, som trots alla invändningar af ganska kloka och förståndiga män fattade detta beslut samt äfven genomdref och under de mest försvarande omständigheter i sista stunden vidhöll detsamma.

En annan sak är deremot, huruvida följderna, af den lättvunna segern, och af de öfverdrifna uppgifterna angående fiendens styrka, voro fördelaktiga för Carl XII:s egen karaktersutveckling, och för Sveriges framtida öden i allmänhet. Den unge konungen befann sig ännu i den ålder, då reflexionsförmågan ej kunde vara särdeles utvecklade genom erfarenheten och motgångarne. Genom uppfostran hade han erhållit den föreställningen, att monarkerna af gudomlig nåd voro begåfvade med särskilda egenskaper, som höjde dem öfver andra dödlige och gjorde dem värdiga sitt höga kall. Nu såg han tydligen, att han vid detta första svåra prof skådat klarare, än de flesta bland sin omgifning; och följden blef att han sedermera föraktade deras råd. Den lätthet, hvarmed den första framgången vanns, och det berusande i den herrliga segern, uppväckte det begär efter krigisk verksamhet, som sedermera, då det underblästes af fortsatta framgångar, urartade till en allt annat uppslukande, våldsamt passion.

Ryssarnes onekligen stora öfverlägsenhet, och ännu mera de öfverdrifna uppgifterna i afseende på deras verkliga styrka, ingaf honom ett förakt för denna fiende, som delades af hans officerare och soldater, och hvilket visserligen förde hans armé från den ena segern till den andra, men som dock efter hand alstrade ett öfvermod, hvilket slutligen lade grunden till stora olyckor och motgångar.

Från dessa öfverdrifna uppgifter härflöto äfven andra och aflägsnare följder, som inverkade högst skadligt på svenskarnes sednare krig med Ryssland. Vanan att utan närmare undersökning anse ryssarnes stridskrafter flerdubbelt öfverlägsna kvarstod fortfarande. Men efter hand måste man derjemte erkänna, att dessa stridskrafter i militärisk duglighet blefvo jemngoda med de flesta andra europeiska arméer. Härigenom föranleddes svenska här-förare, att vid många tillfällen, då strid och motstånd både varit möjliga och kunnat få en god utgång, uppgifva hvarje försök härtill, i anseende till den städse förutsatta stora underlägsenheten. Redan under krigen 1741—1743 och 1788—1790 kan man vid flera tillfällen skönja följderna af denna olycksaliga föreställning. Men tydligast visa de sig i 1808—1809 års krig, hvars olyckliga utgång i många hänseenden kan tillskrifvas denna fördom.

Ryssarne hafva sedermera gjort all sin flit att underhålla densamma. I deras statistiska uppgifter förekomma städse siffror i afseende å arméns storlek, som verkligen äro härresande. Och dessa siffror tros med begärlighet, fastän hvartenda krig, som ryssarne under nyare tider fört, bevisligen blifvit utkämpadt med särdeles måttliga stridskrafter, åtminstone för ett så stort land. Men världen vill bedragas, och den blir bedragen. Måtte blott icke dessa öfverdrifna föreställningar om de ryska stridskrafternas storlek, i ej ringa mån härledande sig från osanningen angående Narva, menligt inverka vid ett möjligtvis blifvande krig till ett älskadt fäderneslands försvar.

Öreskrifter för folket.

- No 32. Fosterländska Sånger, af *Pehr Thomasson*. 20 öre.
,, 33. Från Pultava till Bender. Hist. teckning af *Jul. Mankell*. 25 öre.
,, 34. Hans, som kom till folkhögskolan. 25 öre.
,, 35, 36, 37. Tio norska folksagor och äfventyr af *Asbjörnsen* o. *Moe*.
Tre häften, hvardera à 20 öre.
,, 38. Svenskarne på Als af *C. Georg Starbäck*. 25 öre.
,, 39. Svenska Slott af *Octavia Carlén*. 50 öre.
,, 40. Svenska konungadötrars förmåling af *Octavia Carlén*. 30 öre.
,, 41. Carl XI i slaget vid Lund af *J. Mankell*. Med 4 teckn. 25 öre.
,, 42. Klockarens Mari. Pennritning af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
,, 43. Tvenne Pennteckningar af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
,, 44. Svenska Prinsessor. Korta lefnadsteckningar af *E***. 25 öre.
,, 45, 46, 47. Fosterländska Dikter och Sånger. 3:ne häften à 25 öre.
,, 48. För hundra år sedan. Historisk skildring. Med 4 illustr. 25 öre.
,, 49. Gustaf Vasa och Dalmasen af *P. Thomasson*. Med 2 illustr. 25 öre.
,, 50. Gustaf III och Smälänningen af *P. Thomasson*. 2 illustr. 20 öre.
,, 51. Karl XV och Dalkullan af *P. Thomasson*. Med 3 illustr. 20 öre.
,, 52. Slaget vid Narva af *Julius Mankell*. Med 5 illustr. 25 öre.
,, 53. Blomman på Kinnekulle. Historisk novell af *G. H. Mellin*. 50 öre.
,, 54. Sekter Lundbergs bröllop. Teckning ur folklifvet af *Maximilian Axelsson*. Med illustr. 40 öre.
,, 55. Fredrik I och Östgöten. Pennritning af *Pehr Thomasson*. Med
2 illustr. 25 öre.
,, 56. Prinsen och Borgarflickan. Pennritning af *Pehr Thomasson*.
Med 4 illustr. 50 öre.
,, 57. En glad själ af *Björnstjerne Björnson*. 50 öre.
,, 58. Flickorna i Askersund af *G. H. Mellin*. 50 öre.
,, 59, 60, 61, 62. Norska folksagor och äfventyr af *Asbjörnsen* o.
Moe. Fyra häften, hvardera à 20 öre.
,, 63. Kapellet af *C. J. L. Almqvist*. 25 öre.
,, 64. Stockholms-historier, I, af *August Blanche*. 50 öre.
,, 65. Stockholms-historier, II, — — 40 öre.
,, 66. Aina. Berättelse af *J. O. Åberg*. 25 öre.
,, 67. Skällnora Qvarn. Berättelse af *C. J. L. Almqvist*. 40 öre

Öreskrifter för folket.

- N:o 68. Lasse Mjöltnare och Masse Smed. Pennteckning af *Pehr Thomasson*. Med 2 illustrationer. 35 öre
- „ 69. Karl IX och Vermlänningen. Pennteckning af *P. Thomasson*. Med 2 illustrationer. 20 öre.
- „ 70. Byhistorier från Skåne af *Sylvia*. 25 öre.
- „ 71. Blända och Wärendsqvinnorna. 20 öre.
- „ 72. Gubben i Fridhem af *Pehr Thomasson*. 35 öre.
- „ 73. Arbetets ära. Folkskrift af *C. J. L. Almqvist*. 15 öre.
- „ 74. Gripsholms beskrifning af *Octavia Carlén*. 25 öre.
- „ 75. En ädel förebild af *M. S. Schwartz*. 25 öre.
- „ 76. Dristighetens Högåtsman af *H. af Trolle*. 25 öre.
- „ 77, 78, 79, 80, 81. Norska folksagor och äfventyr af *Asbjörnsen* och *Moe*. Fem häften à 20 och 25 öre.
- „ 82. Hans Jansson. Lefnadsteckning af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 83. Gamla historier för folket. 6:te samlingen. 10 öre.
- „ 84. Karl IX och Karl XII af *Pehr Thomasson*. 20 öre.
- „ 85. Under stormfulla dagar af *Pehr Thomasson*. 15 öre.
- „ 86. Grimstahamns Nybygge af *C. J. L. Almqvist*. 25 öre.
- „ 87. Ladugårds-arrendet af *C. J. L. Almqvist*. 25 öre.
- „ 88. Stockholms-historier, III, af *August Blanche*. 20 öre.
- „ 89. Stockholms-historier, IV. — — — 20 öre.
- „ 90. Måns Stenbock vid Gadebusch. Krigshistorisk skildring af *Julius Mankell*. Med 7 illustr. 25 öre.
- „ 91. Tullgarns slott, dess historia och samlingar. Anteckningar af *Octavia Carlén*. Med 3 illustr. 25 öre.
- „ 92. Linné i Upsala och i Amsterdam. Skizz af *Claude Gerard*. Med 4 illustrationer. 25 öre.
- „ 93. Carl XII och sjöbussen. Historisk skizz af *H. af Trolle*. 15 öre.
- „ 94. Nio sagor af *Albrekt Segerstedt*. 25 öre.
- „ 95. Tio sagor af — — — 25 öre.
- „ 96. Sigrid den fagra. Hist. berättelse af *G. H. Mellin*. 25 öre.
- „ 97. Trenne sagor af *Z. Topelius*. Med 3 illustr. 25 öre.
- „ 98. Soldaten Blå af *Claude Gerard*. Med 4 illustr. 20 öre.
- „ 99. Befriaren af *Georg Nordensvan*. Med 2 illustr. 20 öre.
- (Denna samling kommer att fortsättas och hvarje häfte säljes särskildt. De flesta häften åtföljas af illustrationer.)